

PREMISELE ȘCOLII ROMÂNEȘTI DE SOCIOLOGIE

1. Planul prof. Gusti de creare a unei Școli de sociologie românească și critica lui

Reamintim că în două studii anterior publicate în această revistă, am arătat că prof. Gusti elaborase încă din 1914 un sistem propriu de sociologie interdisciplinară, concretizat sub forma unei scheme grafice cuprinzând „patru manifestări și patru cadre”.

În anul 1925 a avut însă gândul să supună acest sistem de sociologie interdisciplinară unei verificări experimentale prin confruntarea lui sistematică cu realitățile sociale. Se gândea și la o eventuală dezvoltare a lui în colaborare cu o serie de cercetători ai unor asemenea probleme.

În acest scop s-a gândit să folosească echipe de investigare socială, la tereu, cărora să le dea un profil interdisciplinar cuprinzând adică un număr de cel puțin 8 sub-echipe, câte unul din cele 4 cadre și 4 manifestări prevăzute în schemă.

Dorea ca acești membri ai echipelor să fie reprezentanți ai tuturor disciplinelor sociale particulare, capabili deci să procedeze nu numai la investigările sociale necesare elaborării unor „raționamente experimentale”, obligatorii pentru transformarea disciplinei sociologice, din „filosofie”, în „știință”, ci și de a găsi soluțiile unei finale sinteze „sociologice”.

Cu ajutorul acestor echipe, mai vroia să strângă documentarea necesară elaborării unei „Sociologii a Națiunii”.

Sistemul lui teoretic se intitula de altfel „programator” de „Sociologie Etică și Politică”, urmăriind deci ca pe baza cunoașterii sociologice a națiunii să poată fi organizată o serie de reforme politice, în vederea ridicării vieții României la un nivel etic superior.

În subsidiar, voia să folosească echipele interdisciplinare și ca procedeu pedagogic de formare a unor viitori sociologi.

Aceasta însemna că în echipele lui interdisciplinare, plănuite în 1925, avea nevoie de o serie de colaboratori de înalt nivel profesional, fiecare din ei stăpîniind una din științele sociale particulare. Înțelegea să admită și studenți, aleși dintre cei aflați în preajma luării licenței, precum și doctoranzi de diverse specialități ale științelor sociale particulare, temeiul lucrărilor căzînd însă în sarcina „experților” acestor științe, în majoritatea cazurilor fiind folosiți profesori, conferențieri și asistenți universitari, cîțiva fiind, sau ajungînd curînd a fi, și academicieni.

Ceea ce se cerea acestor colaboratori, odată încadrați într-una din echipele interdisciplinare pe care Gusti, începînd din 1925, va continua să le organizeze anual pînă în anul 1948, era să folosească cunoașterea lor în științele sociale particulare pentru a preceda la investigarea acelei

zone de realități care forma obiectul specialității lor, astfel ca să se poată redacta o serie de 8 „monografii sociale”, cite erau prevăzute schematic, în profilul organizatoric al însăși echipei interdisciplinare.

Odată intrat în posesia a 8 monografii sociale analitice, cite una de fiecare manifestare și de fiecare cadru, nu-i mai rămânea sociologului decît să procedeze la sinteza lor finală, sub forma unei „monografii sociologice”.

Rezultatul astfel obținut ar fi fost să fie nu o „filosofie a istoriei” așa cum dorise Xenopol, ci o „sociologie” a vieții actuale, adică o „știință” a realităților sociale contemporane¹.

Ferindu-se deci, după cum am arătat, de „speculațiile lui Lazarus” (și de filosofia istoriei, așa cum o concepușe Xenopol) Gusti avea convingerea că sociologul, dacă rupe contactul cu realitățile sociale concrete, riscă să se piardă în nebuloasele ispite ale unei metafizici de fraze goale, devenitul prizonierul nu al faptelor, ci al teoriilor despre fapte, așa cum sint ele consemnate în tratatele de „istoria doctrinelor”. Potrivit părerii sale, însă, o teorie nu trebuie să fie decît o încercare de explicare cauzală, inteligibilă, a unui grup de realități, după ce acestea au fost analizate și scrise. Fraza pe care îi plăcea să o repete, era că nu se pot admite „idei fără fapte, după cum nici fapte fără idei”. Teoriile nu au valoare decît în măsura în care se folosesc pentru o sistematică descriere și explicare cauzală a realităților.

Este interesant de semnalat că, din acest punct de vedere, părerea lui Gusti amintește de cea a lui Iorga, care și el afirma că ar fi bine ca orice tînăr absolvent al unei școli superioare, fie din țară și cu atît mai mult din străinătate, să fie obligat a lua o „baie de fapte”, ca să cunoască adică realitățile vieții sociale în care va avea de trăit și muncit.

Această „baie de fapte” nu putea fi însă lăsată la voia întimplării și nici redusă doar la scurte „vizite”, ci ea trebuia organizată metodic.

2. Procedul elementar al „vizitațiilor”

Reamintim că Gusti, încă de pe cînd se afla în Germania, vizitase fabrica Zeiss din Jena și că, întors la Iași, deși profesor de „filosofie greacă”, antrenase pe cîțiva din studenții lui în „vizitații” făcute la fața locului, în localități și instituții diverse.

Asemenea luări de contact cu faptele vieții sociale mai avuseseră loc la noi în țară. Dionisie Pop Marțian de pildă publicase în ale sale „Anale economice și statistice”, sub titlul de „vizitații” cîteva schițe monografice, note fugare despre unele sate. Dar asemenea „vizitații” erau totuși prea sumare pentru a satisface curiozitatea sociologului. Ceea ce nu înseamnă că ele ar fi lipsite de valoare, căci așa cum vom arăta, va veni o vreme cînd și Școala românească de sociologie, prin Anton Golopenția, va folosi aceste „vizitații”, sub formă de „monografii sumare”, a căror teoretizare o va face.

¹ D. Gusti, *La Science de la réalité sociale. Introduction à un système de sociologie, d'éthique et de politique*, Alcan, P. U. F., 1941.

3. Trecerea de la „vizitații” la procedeu anchetelor statistice

Într-o etapă ulterioară, Gusti a fost îndemnat să „aneheteze” o gravă criză socială ivită din sinul însăși al Universității, rădăcinile căreia se cuveneau a fi studiate.

Într-adevăr în anii de după războiul din 1918 Universitățile noastre au fost adinec tulburate de un șir de neîntrerupte mișcări studentești cu caracter legionar din ce în ce mai agresive. În anul 1923, o grevă a studenților l-a obligat să-și întrerupă cursurile, convocându-se însă studenții la Seminarul pe care a continuat a-l ține, discret, în clădirea „Casei Școalelor”, propunându-le să-l ajute să facă o anchetă asupra vieții studentești, analizând sistematic aspectele vieții universitare, în părțile ei bune și rele, în vederea unei ulterioare acțiuni de înlăturare a cauzelor care stânjeau mersul normal al învățămîntului.

A fost redactat astfel un „chestionar” care a și fost publicat în revista „Arhiva pentru știința și reforma socială” din 1924, dar care nu a putut fi aplicat decât în 1925, cînd Gusti a ajuns Decanul Facultății de Litere și Filosofie din București. A cerut atunci tuturor studenților, cu prilejul înscrierii sau reinscrierii lor în Facultate, să completeze un formulat statistic de anchetă, masa lor fiind prelucrată de Roman Cresin, statistician de curînd întors de la studiile sale în America, încadrat fiind în Institutul de statistică condus de Prof. Dr. Sabin Mănuilă. Rezultatele obținute au fost publicate în „Arhiva” din 1925².

4. Trecerea la etapa decisivă a investigații sistematice a satelor românești, prin procedeu „monografiilor sociologice”

Problema pe care o studiasc Gusti cu seminarul său, privind criza internă universitară, era fără îndoială foarte importantă, deși nu se putea prevedea că va deveni curînd de-a dreptul catastrofală. Este drept că, încă din 1921, profesorul Manciu fusese asasinat de către Corneliu Zelea Codreanu, viitorul căpitan al mișcării legionare, de caracter fascist, amestecat apoi în seria de evenimente care au marcat epoca de dinaintea celui de al doilea război mondial.

În fond problema, care îl interesa în principal pe Gusti, era de cu totul o altă natură. Ne aflăm doar la cîțiva ani după realizarea „României Mari”, rezultat al celui dintîi război mondial și al dezagregării Imperiului Austro-Ungar. Ceea ce a dominat întreaga epocă era deci grava problemă a reunirii într-un singur stat, de tip modern, a tuturor provinciilor care rezultaseră din spargerea Austro-Ungariei, punîndu-se tuturor problema modului în care trebuiesc încheiate și organizate formațiunile lor statale. Încă din 1918 Gusti inițiasc la Iași asociația căreia i-a dat numele de *Institutul Social Român*, al cărui program era precizat prin însăși titlul

² Menționăm că Roman Cresin este cel dintîi expert nesociolog încadrat într-o cercetare sociologică organizată de Seminarul de Sociologie și că el a continuat să participe la seria monografiilor ulterioare, fiind unul din stîlpii viitoarei Școli românești de sociologie.

revistei sale *Arhiva pentru știință și reformă socială*, revistă în jurul căreia Gusti a adunat pe cei mai de seamă analiști ai problemelor sociale³.

Ceea ce domina gândirea tuturora era deci „Sociologia Națiunii”, adică știința modalităților prin care Națiunea Românească, ca și toate celelalte, se putea constitui în formă de stat modern.

Desigur problema „Națiunii” fusese încă mai demult dezbătută în literatura de specialitate, în special în cea austriacă, în care *Die nationalität Frage*, cum era titlul uneia din cărțile de bază ale austro-marxistului Otto Bauer, fusese însoțită de o lungă și adâncită serie de analize ale acestei probleme (printre care cele scrise de Aurel Popovici rămân ca pietre de hotar ale problemei). Ce le-a adăugat însă Gusti a fost o analiză sociologică a problemei, așa cum se pune ea după 1918 nu numai în statul românesc ci și în întreaga zonă europeană prinsă în criza dezagregării Austro-Ungariei, dominată totuși, în continuare, de prezența fluviumului Dunărea care continua a lega orientul de occidentul Europei, problemă căreia Gusti i-a închinat lucrarea intitulată *Die Donau Frage*.

În ce privește problemele locale ale României întregite, Gusti era convins că le va putea cerceta și dezlega teoretic și practic, plecând de la analizarea concretă a tuturor satelor din țară. Credința lui era că aceste sate se află prinse în criza celor mai grave probleme legate de nașterea României moderne. Ca atare, el a centrat sociologia românească pe problema studierii satelor.

5. Alegerea satelor ca teren de experimentare și ca principială problemă socială a țării românești

Profesorul Gusti și școala creată de el, avea convingerea că sociologia, ca parte componentă a unei concepții de „Sociologie, Etică și Politică”, are menirea să fie de folos străduințelor națiunii, avînd deci un caracter de „sociologie militans”, luptînd pentru asigurarea unei vieți mai bune decît cea actuală. Principiul deci de la care această școală pleca era al datoriei de a cerceta acele probleme sociale care se arătau a fi esențiale pentru acțiunea de deslegare și îndrumare a lor spre un nivel superior de civilizație.

Aceasta explică de ce a fost ales satul românesc ca teren de experimentare sociologică și nu alt fel de fenomen social, cum ar fi putut să fie de pildă un oraș, o fabrică sau o clasă socială.⁴

Este de folos să reamintim în ce constau problemele grave ale acestor sate, în care trăia majoritatea demografică absolută a populației țării.

În epoca de după primul război mondial starea țărănimii rămăsese gravă. Abia ieșită din calamitățile războiului, „improprietărită”, dar în condiții care nu-i îngăduiau „decolarea” spre o situație mai acceptabilă, ea se afla încă în plin obscurantism, profund analfabetă, dezorganizată,

³ Căroro trebuie să le adăugăm și cei pe care Ion Clopețel i-a strîns, în 1924, în Revista „Societatea de mîine”.

⁴ Adăugăm că în 1924, un fost elev al lui Gusti de la Iași, Sellacec, a alcătuit un chestionar pentru studiul întreprinderilor industriale, care însă nu a fost aplicat, textul fiind doar publicat în Arhiva din 1926—1927.

bîntuită de moline și epidemii specifice țărilor orientale subdezvoltate, avînd o mortalitate infantilă catastrofală, pradă încă unei exploatare erunde, exercitată pe de o parte de stat și pe de alta de latifundiarul și arendașii abuzivi, care continuau să folosească odiosul sistem al „dijnei la tarla” (deși declarat ilegal încă din 1907), frămîntată de la o vreme și de efectele crizei datoriilor și ale conversiunii. Cu atare era firesc ca cercetarea sociologilor, în această perioadă dintre cele două războaie mondiale, să fie centrată pe grava dramă a țăranimii, sarcina lor fiind nu numai de investigare științifică a realităților, ci și de evaluare a lor din punct de vedere etic, în vederea unor strict necesare acțiuni politice.

6. Notă discurs privind importanța actuală a problemei

Să ne fie îngăduit să intercalăm aici o notă pentru a sublinia gîndul dirigitor al vechii școlii românești de sociologie, de a lua în cercetare mai ales problemele fundamentale ale vieții sociale, principiu care astăzi ni se pare a fi fost, din păcate, uitat.

Este de la sine înțeles că în zilele de astăzi satele nu mai au o importanță capitală pentru viața noastră, nemaifiind una din problemele coplesitor de importante ale țării, căci li s-au adăugat alte probleme, cum ar fi cele ale industrializării, ale urbanizării și ale trecerii de la economia planificată centralizată dictatorial-comunistă la o economie de piață.

Subliniem însă faptul că, după 1944 a avut loc în lumea noastră rurală o serie de importante fenomene precum cel de înființare a CAP-urilor și IAS-urilor, prin folosirea unor acțiuni demagogice, de „împroprietărire” a țăranimii și de desființare a latifundiilor urmate de exproprierea forțată a țăranimii. Despre acest proces social care s-a desfășurat între 1944 și 1989 nu avem nici-un studiu sociologic de temelie, ceea ce este explicabil prin faptul că asemenea studii erau interzise legal. Asistăm însă în zilele noastre la un alt proces social, de primordiale importanță și anume la desființarea acestor forme de colectivizare forțată și de diriguire planificată central, a proceselor de producție agricolă, însoțit de o trecere la un sistem de piață. Atragem atenția că nici cercetarea acestui proces social actual, oricît de important ar fi, nu a fost și nu este însă studiat de sociologii actuali. Perioada dintre „împroprietărirea” țăranilor din 1864 și 1914, a fost studiată de către Ion Ionescu de la Brad (care prin cercetări efectuate la teren a vrut să vadă cum a fost aplicată legea rurală din 1864 și la ce rezultate s-a ajuns astfel), dacă pentru perioada dintre 1918 și 1944 avem studiile sociologice ale vieții țărănești, (de pildă în cele patru volume intitulate „60 de sate”), dimpotrivă pentru întreaga perioadă de la 1944 pînă la zi nu mai dispunem de nici un studiu sociologic edificator. Cu atare principiul că sociologii sînt obligați a cerceta fenomenele fundamentale ale vieții sociale a fost părăsit, vechea tradiție a cercetărilor sociale românești fiind abandonată.

7. Teza cercetării tuturor satelor românești, ca premisă a unei „Sociologii a națiunii”

Alegerea satelor avea în gîndul lui Gusti justificări multiple. Era desigur un mod de a experimenta teoria sa sociologică, avînd deci un înțe-

les teoretic. Dînsul era convins că studierea științifică a problemelor de bază ale țării românești prin monografierea sociologică a satelor face posibilă întemeierea unei finale sociologii a Națiunii românești. Aceste sate erau însă extrem de diverse, nu numai din punct de vedere al naționalității locuitorilor (care erau nu numai români ci și maghiari, sași, șvabi, bulgari, sirbi, etc.) ci și deosebiți de la o regiune la alta, avînd deci profile și tradiții culturale deosebite. Pentru cunoașterea diferențiată a lor era necesar să fie elaborat un sistem de analiză care să permită o ulterioară sinteză teoretică. Gusti s-a simțit deci îndatorat să elaboreze un astfel de sistem de largă amploare care să permită aplicarea metodei comparative pentru elucidarea nu numai a problemei națiunii românești ci și a tuturor celorlalte state, de asemenea moștenitoare ale Austro-Ungariei.

8. Tradiția monografiilor satești de tip haretist

Monografiile erau de altfel tradiționale la noi în țară. Politicienii noștri ca și oamenii de știință socială își întemeiază argumentele lor pe analizarea problemelor sociale ale țărănimii, care în copleșitoarea ei majoritate se afla încă în stare de „neoiobăgie”.

Am atras de mult atenția asupra faptului că primele încercări de sociologie rurală au fost făcute de politicienii și gînditorii pașoptiști și de adversarii lor. Nicolae Bălcescu, de pildă, și-a întemeiat unele din argumentele sale pe analiza bugetelor țărănești; Barbu Catargi, combătîndu-l, folosește la rîndul lui tot analize de bugete țărănești. Hotărîtor în această privință este însă revoluționarul pașoptist Ion Ionescu de la Brad, care după reformele efectuate de Cuza și Kogălniceanu prin așa-numita „împroprietărire” a țăranilor clăcași, a socotit necesar să procedeze la o verificare a modului în care fusese aplicată Legea Rurală din 1864 și mai ales a efectelor ei, scontate și neprevăzute, elaborînd în acest scop trei monumentale lucrări, privind județele Putna, Botoșani și Mehedinți, care au servit apoi ca îndemn și model pentru o lungă serie de asemenea monografii, de mai largă sau mai mică amploare, majoritatea lor fiind făcute de modești învățători și preoți de țară, unii din ei ridicîndu-se însă pînă la nivel de adevărată știință. Li se adaugă însă și oameni de știință (precum de pildă istoricul Gîdei), toți fiind încurajați oficial de diverși miniștri, aparținînd așa-numitului „curent haretist”, de ridicare cultural-economică a lumii rurale. Numărul „monografiilor” astfel tipărite în acea epocă premergătoare monografiilor gustiene și ulterioare acestora este surprinzător de mare⁵.

⁵ Asupra lor se poate consulta bibliografia pe care am stabilit-o, pentru perioada dintre 1866 și 1973, în colaborare cu I. Ion Gh. Filip, la care s-a adăugat și cea a lui Mihail Cernea privind C. A. P.-urile dintre 1950 și 1971; amîndouă au fost publicate de Placide Rambaud în revista „Archives Internationales de la Coopération et du développement” din 1976. Vezi, în aceeași revistă, studiul lui Mihail Cernea, *Sociologie des recherches sur les communautés rurales* și volumul H. H. Stahl, *Gînditori și curente de gîndire social-economică* (sub presă).

9. Caracterul original al monografiilor sociologice interdisciplinare de tip gustian

Fără îndoială că Gusti era conștient de faptul că anchetele lui monografice continuau vechea tradiție „haretistă” în care monografiile de sate erau un fragment dintr-un vast program de ridicare culturală și economică a satelor prin școli, spitale, cooperative, bănci, obștii de cumpărare și arendare a moșiilor. De asemeni și cu cele câteva monografii publicate în Occident atit de sociologi de seamă cum era de pildă Ferdinand Tönnies sau cei din școala lui Ferdinand de Play care, toate, urmăreau cunoașterea sociologică în vederea unor viitoare reforme sociale.

Numai că monografiile pe care le concepea Gusti aveau cu totul alt caracter decât cel tradițional folcloric, etnografic și social, depășindu-le pe toate, atit ca nivel științific cit și din tehnicile elaborării lor. Într-adevăr, Gusti voia să facă aceste cercetări monografice folosind în mod sistematic toate științele sociale particulare pe care el le stăpinea în chip profesional, învățându-le cu cei mai de seamă savanți din acea epocă, cum erau Wundt, Bücher, Lamprecht, Ratzel, Bastian, Waule și toată seria erudiților care au adoptat poziții pozitivistice în timpul „certei despre metode” din Germania. Anume, Gusti socotea necesar să folosească simultan toate aceste științe sociale particulare dind monografiilor sale un caracter nu doar „multidisciplinar” ci „interdisciplinar” folosind științele sociale particulare nu unele după altele, ci simultan în sinteza lor, sociologia fiind deci, în concepția lui, „o sinteză a tuturor disciplinelor sociale particulare”.

Era însă dificil să se găsească un sociolog care să fie deplin stăpîn pe toate aceste științe sociale particulare, fiind deci indicat să se recurgă la formarea unor echipe interdisciplinare, cuprinzînd diverși experți ai diverselor științe sociale particulare.

Pentru alcătuirea unor asemenea echipe era însă necesară o prealabilă elaborare a unei scheme teoretice, alcătuită astfel încît să strîngă totalul experților necesari alcătuirii de monografii interdisciplinare.

Reamintim că încă din 1910, Gusti era incredințat că investigațiile făcute la teren pe realitățile concrete, nu pot fi realizate corect, adică „bine făcute”, decît de către experții diferitelor științe sociale particulare.

Formarea echipelor interdisciplinare nu poate fi însă lăsată la voia întîmplării, lucrînd haotic, ci va fi nevoie să fie organizate potrivit unei concepții teoretice, Gusti arătînd că nu se poate mulțumi cu o inventariere completă a tuturor disciplinelor sociale particulare, fiind necesară o schemă teoretică de categorisire tipologică a lor.

Este de subliniat faptul că Gusti, ori de cîte ori se afla în fața unui grup de probleme încheigate unitar laolaltă, recurgea la procedeul constant de a începe printr-o analiză a elementelor componente ale problemei și apoi la o distribuie a lor în categorii tipologice.

Acest procedeu a fost foarte clar expus în cursul său de sociologie ținut în anul 1926—1927, primul la care am asistat personal și de la care ne-au rămas notele stenografiate multiplicat litografic⁶.

⁶ Curs de sociologie, stenografiat și editat de Tudor Ionescu și Stahl.

10. Capacitatea schemei teoretice de cuprindere interdisciplinară a tuturor științelor sociale particulare

Într-adevăr, această schemă a echipelor interdisciplinare, așa cum au fost elaborate de Gusti, permitea încadrarea unor multipli investigați, oricare le-ar fi fost profesia de bază, dat fiindcă schema „cadrelor și manifestărilor” nu era un inventar limitativ al celor câteva științe sociale existente (sau posibile) ci, așa cum am spus, doar o categorisire tipologică a lor. Să dăm câteva exemple pentru a dovedi cât de larg cuprinzătoare putea fi această schemă.

Astfel în despărțămîntul „*cadrelui cosmologic*” puteau fi încadrați diverși cercetători, adepți ai antropologiei sociale ratzeliene, precum și ai geografiei umane de tip Vidal de la Blache, ai „morfologiei sociale” durkheimiene, ecologi, geopoliticieni, urbanisti, sistematizatori teritoriali, arhitecți preocupați de problemele spațiului clădit etc.

De „*cadrul biologic*” se cuvenea să se ocupe nu numai antropologii propriu-ziși, cercetători ai problemei raselor, ai celor de sănătate publică, ci și în general, statisticienii demografii și organizatorii de instituții de sănătate publică.

Cuprinși în „*cadrul istoric*”, se simțeau în largul lor cei preocupați de problemele de filosofie a istoriei, ai istoriei sociale, cercetători ai modalităților lor de desfășurare în timp a așa-numitelor „trenduri”, „proces sociale”, „tendințe”, de translație, în creștere, descreștere; liniare sau ciclice, de lungă sau scurtă durată, deci și cercetării problemelor de „morfogeneză socială”.

În *cadrul psihic* își găseau loc nu numai specialiștii problemelor de psihologie socială, de psihologie a gloatelor, ci și cei preocupați de așa-numitele probleme de „*Völkerpsychologie*”.

Încă mai larg cuprinzătoare erau despărțămintele „manifestărilor”, în primul rînd cele „spirituale”, mai corect spus ale creațiilor culturale, în care puteau lucra etnografii, folcloriștii, literații și muzicologii, coregrafii, artiștii plastici, cercetătorii problemelor teologice, ai sectelor și deviațiilor păgîne, magice, a superstițiilor, a credințelor deșarte și în general lingviștii, precum și toți cei preocupați de analiza culturilor populare, plus cercetătorii proceselor de naștere și transmitere a creațiilor spirituale filosofice, religioase, artistice și științifice.

Tot astfel, în despărțămîntul „*manifestărilor economice*” puteau lucra economiștii, urmărind cunoașterea diverselor sisteme sociale economice, sclavagiste, feudale, neobiobage; analiștii „*gospodăriilor închise*” și ale celor de „piață”, oricare ar fi fost școala de care ar fi aparținut, fie ele burgheze, marxiste sau de tip Ceaianov.

La „*manifestările juridice*” puteau fi încadrați juriști de strictă obediență profesională, urmărind modalitățile de aplicare efectivă a legilor statale, analiști ai obiceiului pămîntului, adică ai dreptului cutumiar și a valorii acestuia în fața instanțelor judecătorești, ca și cei ai problemelor de sociologie a dreptului, cărora Ehrlich le dase numele de „drept viu”.

În sfîrșit în problemele „*manifestărilor administrativ-politice*” se aflau în largul lor specialiștii disciplinelor cărora germanii le dau numele de „*Kameral Wissenschaften*”, analiștii proceselor sociale de luptă între clasele și categoriile sociale, a genezei liderilor sociali prinși în luptele

pentru luarea în stăpînire și a conducerii vieții sociale, prin mijloace de coercițiune legislative, judecătorești, precum și ale întregului aparat de presiune de care dispun acele grupe sociale care iau în stăpînire diferitele forme de organizare statală, de orice natură ar fi ele, democratice, oligarhice, plutocratice, despotice, etc.

Într-un cuvînt schema de organizare a colectivelor interdisciplinare cuprindea 8 sub-echipe, cîte una de fiecare manifestare și de fiecare cadru, profil schematic care a rămas pînă în ziua de astăzi cel mai bun din cîte au fost propuse.

Gusti nu s-a oprit însă numai la acest tip de „sociologie a manifestărilor”, ci așa cum a arătat în studiul său despre *Sociologia războiului*, din 1914, era convins că toate aceste activități omenești nu aveau loc în vid, ci în anume „circumstanțe”, „împrejurări”, care erau și ele concrete, adică realmente existente fără însă să fie „manifestări” ale activităților omenești, nefiind deci sociale, ci erau fenomene „naturale”, existente adică, Gusti a dat întreg acestui grup de realități numele de „cadre”.

Intenția lui era ca fiecare din responsabilii uneia sau alteia din „manifestările” sau „cadrele” prevăzute în schemă, să ajungă la redactarea unei „monografii sociale” cuprinzînd totalitatea informațiilor referitoare la zona socială studiată.

Urmărea deci un fel de antologie a 8 monografiilor sociale parțiale cîte una din fiecare din elementele alcătuitoare ale vieții sociale, toate urmînd a fi topite laolaltă sub forma unei „sinteze” sociologice finale.

Fiind extrem de optimist, Gusti era convins că în felul acesta va putea dispune de monografiile sociologice privind totalitatea satelor din țară.

După cum vom arăta, împotriva acestui plan de lucru s-au ridicat diverse obiecții, atît teoretice cît și practice. Cu toate acestea Gusti nu a renunțat la planul lui atît de temerar de a reuși să elaboreze monografiile sociologice ale tuturor satelor din țară astfel încît Sociologia Națiunii românești să rezulte în mod firesc.

Nici pînă în 1936, Gusti nu a renunțat la acest plan utopic, dînsul afirmînd că „ne îngăduim să tragem, fără înconjur, ci cu curaj, toate consecințele. Spuneam anul trecut, la închiderea conferințelor Institutului Social Român, asupra Reformei Statului, că avem peste 15 000 de sate; că aceste sate, cercetate monografic după metoda Institutului Social Român și prelucrate după metoda culturală preconizată de Echipele Fundației, repartizate pe patru ani, dă 3 700 pe an, iar aceste 3 700 de sate, pe 71 de județe, ne dă 53—54 sate de fiecare județ (firește, aproximativ, unele fiind mai mari, altele mai mici). Ei bine, cred că nu ar fi greu să se pună în bugetul acestor județe, în fiecare an, suma corespunzătoare necesară studiului transformării celor 53 de sate anual, Institutul Social Român fiind gata a-și lua răspunderea cercetării, iar Fundația, sarcina organizării culturale, „fiind însă necesară organizarea Serviciului Social”⁷.

Adevărul este că în tot decursul perioadei dintre 1925—1948 nu a putut fi tipărit nici un singur volum care să reprezinte monografia completă, pe cadre și manifestări a unui sat oarecare.

⁷ D. Gusti, *Serviciul Social obligatoriu* („Sociologie Românească” Anul I, nr. 2, Februarie 1936. Retipărit în volumul *Cunoaștere și Acțiune în serviciul Națiunii*, vol. II, 1939.

Majoritatea colaboratorilor lui s-au mărginit să elaboreze fragmente de sociologie generală pe diverse probleme locale, dintre ele unele fiind deosebit de prețioase.

Singur antropogeograful Ion Conea care era deopotrivă istoric și sociolog a publicat două volume de monografie a unui sat Clopotiva din Hațeg care însă are un caracter mai mult de sociologie ⁸.

Se va putea totuși ridica obiecții că eu insumi am publicat 3 volume despre satul Nerej din vechiul ocol al Țării Vrancea care este redactat în 3 volume urmărind foarte strict schema celor 4 cadre și 4 manifestări ⁹.

Dar această lucrare a fost redactată la cererea expresă a prof. Gusti care voia să înfățișeze la viitorul Congres Internațional de Sociologie care urma să aibă loc la București sub președinția sa, „monografia sociologică” a unui sat din care să rezulte clar sistemul său de gândire, care, în credința sa, acoperea întreaga problematică socială a unui sat, în ciuda faptului că ea era fragmentată pe „cadre și manifestări”.

Îndată însă după ce aceste 3 volume ale *Nerejului*, care depășeau dealtfel cadrul unei monografii sătești, pentru că era de fapt un studiu sistematic al tuturor satelor din vechiul Ocol al Vrancei, am redactat și publicat o autocritică a propriei mele lucrări, arătând că modul de expunere „pe cadre și manifestări” este arbitrar, astfel că, dacă ar fi să refac această lucrare, aş centra-o pe studiul fenomenului social al „satului devălmasă”, adică făcând de fapt, o lucrare nu de „sociologie”, ci de „istorie sociologică” interdisciplinară.

De fapt prof. Gusti a și fost de acord cu acest fel de a pune problema sociologiei ca o sinteză cu istoria, semnalând, în prefața acestei lucrări, imperioasa necesitate a concepției mele de „arheologie socială”, deși ea se abate radical de la planurile inițiale ale lui Gusti.

Dovada că Gusti ajunsese pînă la urmă la concluzia că elaborarea a 15 000 de monografii sătești este utopică, fiind mai ales înrîurit, în acest sens, așa cum vom arăta, de concepțiile lui Anton Golopenția, o avem în faptul că a acceptat, sub directa înrîurire a elevilor săi în special a lui Mircea Vulcănescu, Mitu Georgescu, Anton Golopenția și cu stăfornicia mea colaborare, să prezideze o nimecă de natură să îndocuiască vechia „sociologie a națiunii”, printr-o *Enciclopedie a României*, lucrare apărută între 1936-1948, în 4 mari volume, cuprinzînd lucrările de sinteză ale unui foarte important număr de savanți, de fapt cei mai străluciți de care dispuneam la acea vreme, toți acceptînd să colaboreze la această „enciclopedie” de alt tip decît cel al obișnuitelor enciclopedii, în care materia se află organizată alfabetic, iar nu pe mari probleme.

Cele 4 volume ale *Enciclopediei României*, cuprînd studii adîncite a diverselor probleme sociale de capitală importanță ale vremii alcătuirînd laolaltă tabloul cel mai complet și mai lămuritor de care dispunem pentru întreaga epocă a istoriei sociale a României din perioada dintre cele două războaie mondiale. *Enciclopedia României* cuprinde un prim volum înclinat „Statului”, al doilea *teritoriului României*, cuprînzînd nu numai geo-

⁸ *Clopotiva un sat din Hațeg. Monografia sociologică întocmită de echipa regidă studențească 19335* sub conducerea lui Ion Conea. București, 1940, două volume.

⁹ *Nerej un village d'une Région Archaïque, Monographie sociologique dirigée par H.H. Stahl*, București, 1939.

rația ei și populația și manifestările economice, culturale, religioase, administrative cu o monografie sumară a principalelor așezări orășenești. Acestea pe cât se poate analizate cu respectarea schemei „cadrelor și manifestărilor”, volumele I—IV fiind închinată „economiei naționale”.

Enciclopedia României trebuie deci considerată ca una din operele de seamă ale școlii românești de sociologie, rămasă neîntrecută pînă în ziua de astăzi.

H. H. STAHL

iulie 1991